

Тема 9. Спортивні звання, розряди та нагороди

1. Спортивні звання та розряди.
2. Загальна характеристика спортивних нагород.
3. Функції спортивних нагород.
4. Спортивні нагороди як об'єкт правовідносин.

1. Спортивні звання та розряди

В Україні присвоюються такі спортивні звання: заслужений тренер України; заслужений майстер спорту України; майстер спорту України міжнародного класу; гросмейстер України; майстер спорту України.

Спортсменам, які виконали кваліфікаційні вимоги, передбачені Єдиною спортивною класифікацією України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, видає посвідчення про присвоєння відповідного спортивного звання.

Спортсмени, яким присвоєні спортивні звання, є спортсменами вищої категорії. В Україні присвоюються такі спортивні розряди: кандидат у майстри спорту України; перший розряд; другий розряд; третій розряд; перший юнацький розряд; другий юнацький розряд; третій юнацький розряд.

Спортсменам, які виконали спортивні розряди, передбачені Єдиною спортивною класифікацією України, видається посвідчення про присвоєння відповідного спортивного розряду в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту. Відповідно до цього, спортсмени високого класу мають дещо більше переваг, держава закріплює певні гарантії підвищення кваліфікації. Статтею 43 Закону «Про фізичну культуру та спорт» встановлено, що спортсменам, які беруть участь у всеукраїнських та міжнародних змаганнях, надається за місцем роботи відпустка для підготовки та участі в цих змаганнях у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Спортсмени вищої категорії, які проходять військову службу у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних службах, можуть зараховуватися до закладів фізичної культури та спорту або призначатися на посади у структурних підрозділах, на які покладені функції із спортивної діяльності і розвитку фізичної культури та спорту, де їм створюють необхідні умови для підвищення спортивної майстерності, а також забезпечується можливість участі у міжнародних, всеукраїнських та інших спортивних змаганнях.

Спортсмени вищої категорії підлягають обов'язковому страхуванню в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Для видатних, молодих та перспективних спортсменів, їх тренерів держава може встановлювати відповідні стипендії. Спортсменам, які посіли призові місця на офіційних міжнародних змаганнях, та їх тренерам встановлюються грошові винагороди у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Спортивні звання: заслужений тренер України, заслужений майстер спорту України, майстер спорту України міжнародного класу (гросмейстер України – для шахів, шашок), майстер спорту України.

Спортивні розряди: кандидат у майстри спорту України, перший розряд, другий розряд, третій розряд, перший юнацький розряд, другий юнацький розряд, третій юнацький розряд.

Особливістю цього рівня спортивних нагород є те, що нагородження ними відповідно до виду нагород здійснюється відповідно до Розділів IV та VII Положення про єдину спортивну класифікацію України, затвердженого Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582: спортивні звання – наказом Мінмолодьспорту України; спортивний розряд «Кандидат у майстри спорту України» та перший спортивний розряд – наказом структурного підрозділу з фізичної культури та спорту обласних та Київської міської державної адміністрації (у разі потреби за рішенням, структурного підрозділу з фізичної культури та спорту обласних та Київської міської державної адміністрації, повноваження на присвоєння спортивного розряду «Кандидат у майстри спорту України» та першого спортивного розряду може бути надано структурному підрозділу з фізичної культури та спорту виконавчого органу місцевого самоврядування в містах обласного значення); другий розряд, третій розряд – структурним підрозділом з фізичної культури і спорту районної державної адміністрації, виконавчого органу місцевого самоврядування в містах обласного значення; перший, другий та третій юнацькі спортивні розряди – в олімпійських та неолімпійських видах спорту – закладами фізичної культури і спорту, статутними документами яких передбачений розвиток відповідних видів спорту; у видах спорту інвалідів – регіональними центрами з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт». Положенням про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582 також передбачаються умови надання, опис форми нагород цього рівня, опис нагородних документів.

2. Загальна характеристика спортивних нагород

Законодавець у статті 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993, визначаючи спорт, як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямовану на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них, підкреслює важливість змагальності у спортивній сфері, справедливе відзначення спортивних досягнень. Застосування стимулювання та «м'якого» впливу, що є характерним для приватного права, повною мірою сприяє реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, адже сучасною тенденцією є те, що значимість заохочення як юридичного інструменту постійно зростає.

Заохочення являє собою не тільки відзнаку за вже досягнуте, а й стимул для подальших досягнень творчої ініціативи і здібностей². Спортивні нагороди є достатньо дієвим засобом, що стимулює позитивну, суспільно корисну поведінку, сприяє зростанню спортивних досягнень, популяризації масового спорту та здорового способу життя, допомагає у створенні позитивного іміджу держави у міжнародних відносинах. Впливаючи на свідомість, в тому числі і на психологічному рівні, спортивні нагороди створюють додаткові мотивації спорту вищих досягнень, дитячого спорту, дитячо-юнацький спорту, резервного спорту, професійного спорту, спорту ветеранів, службово-прикладного та військово-прикладного спорту, спорту осіб з інвалідністю, позитивно впливають на

фізкультурно-оздоровчу діяльність, стимулюють масовий спорт та заняття фізичною культурою.

У сфері спорту існує велика кількість знаків за заслуги в галузі фізичної культури і спорту, нагородних медалей, стрічок, жетонів, кубків що вручаються переможцям змагань, рекордсменам, їх тренерам. Спортивні нагороди вручаються переможцям спортивних змагань за велику працю, майстерність і волю до перемоги. Спортивними нагородами можуть бути: диплом, грамота, свідоцтво, жетон, медаль, стрічка чемпіона, кубок та інше. Однією з ознак спортивної нагороди, в незалежності від її назви, на наш погляд, може вважатися відзначення спортивних заслуг перед суб'єктом запровадження нагороди. Спортивні нагороди можуть присуджуватися окремим спортсменам, тренерам, суддям або колективам – командам, клубам, спортивним організаціям. Нагородження спортивною нагородою орієнтоване як в минуле, так і в майбутнє, а тому переслідує одночасно дві мети: стимулювати подальші спортивні досягнення та винагородити особу за вже отриманий спортивний результат. Спортивні нагороди є особливим видом заохочень. Спортивне досягнення, за яке надається спортивна нагорода, кваліфікується як особливо значуще. Нагородами прийнято заохочувати не поточні спортивні досягнення, а найбільш вагомі. Спортивними нагородами відзначаються заслуги підсумкового характеру. Такі заслуги – предмет гордості спортсмена, його відмінність від інших спортсменів. Одночасно такі заслуги є принципово важливими для організатора змагань, вболівальників суддівства, інших спортсменів, ветеранів спорту. Такі спортивні досягнення можуть бути розцінені як важливі чинники розвитку конкретного виду спорту, спорту загалом, популяризації фізичної культури та здорового способу життя. З інших видів заохочень спортивну нагороду може відрізнити рідкість спортивної нагороди. Наскільки нечасто трапляється високі спортивні досягнення, які досягають рівня, належного для отримання спортивної нагороди, настільки ж рідко зустрічаються і самі спортивні нагороди. Рідкість спортивних нагород має два аспекти: особистий і соціальний. В особистому плані спортивні нагороди виступають соціальною реакцією на значні спортивні досягнення. Спортсмен не кожен день робить спортивні досягнення, а тренування дають розвиток тільки в силу своєї тривалості та сумлінності, причому всі ці характеристики безпосередньо пов'язані з досвідченістю спортсмена, з витраченим їм часом. Тому в особистому аспекті спортивна нагорода – це формальний пункт, що фіксує результат діяльності нагородженого спортсмена, це опорна точка для оцінки спортсмена організатором змагань і для сприйняття нагородженого спортсмена іншими спортсменами, вболівальниками, суспільством. У соціальному відношенні спортивні нагороди рідкісні через те, що ними відзначаються лише спортивні досягнення, які є принциповими для організатора змагань. Тому спортивні нагороди не роздають у великій кількості. Стосовно до чисельності кола спортсменів одного виду спорту, або кола спортсменів за іншою ознакою кількість нагороджень є порівняно мало. Спортивні нагороди, на противагу іншим видам заохочень, є відзнаками нагородженого спортсмена, які визначають його особливий статус стосовно інших спортсменів. Нагородження має своїм необхідним результатом зміну соціально-правового становища володаря спортивної нагороди в спортивному середовищі. Зі змістовної точки зору, володіння спортивною нагородою слугує

умовою кар'єрного росту спортсмена, збільшення його доходу, майна, отримання спрощеного або розширеного доступу до кращих умов тренування, відпочинку, реабілітації, інших соціальних благ. З формальної точки зору, отримання нагороди змінює положення спортсмена в системі соціально-нормативних зв'язків, стає підставою для зміни форм поведінки як самого спортсмена, так і кола його оточення. Звідси виникає потреба в такій особливості спортивних нагород, як зовнішня виразність, демонстративність, презентабельність. Спортивна нагорода повинна мати певне оформлення. Об'єктивна форма спортивної нагороди служить для впізнання нагородженого спортсмена, вказує на його соціально-правовий статус і спортивні заслуги, визнані в спортивному середовищі та суспільстві.

При врученні спортивних нагород часто має місце регламентований процес (нагородне провадження), послідовність певних процесуальних стадій, етапів і дій, передбачається розподіл процесуальних ролей. Вручення спортивних нагород відбувається урочисто і гласно. Вся форма нагородного впровадження націлена на те, щоб прийняти вид обряду або ритуалу, формалізувати спортивне досягнення, підкреслити особливість тієї чи іншої сфери спортивної діяльності. Формальний характер спортивних нагород обумовлює безпосередній їх зв'язок з системою моральних норм, що існують в спорті. Спортивні нагороди вказують на місце їх володарів в спортивному середовищі, на їх заслуги перед державою і суспільством.

Нагороджений спортивною нагородою спортсмен має бути взірцем дотримання моральних норм, що склалися в певній спортивній сфері, які в свою чергу мають посилюватися авторитетом нагородженого спортсмена. Так, наприклад, чемпіон змагань з боксу не має використовувати свої вміння у суспільно-шкідливих цілях, що повною мірою має стверджувати моральні вимоги клятви починаючого боксера, яку можна зустріти на плакатах в окремих боксерських клубах, має бути прикладом для спортсменів початківців і в інших сферах, підкреслюючи важливість всебічного розвитку особистості, стверджуючи практику окремих тренерів з боксу дивитись шкільні щоденники починаючих спортсменів.

Втілення спортивної нагороди в формі певного об'єкта призводить до утворення ще одної особливості спортивних нагород – їх символізму. Вплив символу на людину відбувається через сприйняття його форми, шляхом виникнення образів, асоціацій і т.п. На цій підставі формуються закріплені в суспільній та індивідуальній свідомості стереотипи, пов'язані із загальною потребою впровадження здорового способу життя, масового спорту, з розвитком особистості завдяки її заняттям спортом, важливості міжнародного спортивного співробітництва. В цьому аспекті гарним прикладом може слугувати Олімпійська емблема, яка може міститися на медалях: 5 переплечених кілець, розташованих в два ряди. Кольори кілець: блакитне, жовте, чорне, зелене, червоне. Кільця символізують союз (єдність) п'яти частин світу і всесвітній характер Олімпійських Ігор. Спортивна нагорода породжує серед спортсменів певного виду спорту або певної спортивної сфери символічний контекст, що зміцнює спортивне середовище, яке розуміє і приймає цей символ. В цьому відношенні нагорода не тільки об'єднує спортивне середовище, а й відрізняє цю соціальну групу від зовнішнього середовища, що не розуміє і не приймає спортивну

нагороду. Прикладами символізму спортивних нагород можуть бути нагорода кращому бомбардирові турніру ФІФА – «Золота бутса», нагорода найкращому воротареві чемпіонату світу ФІФА – «Золота рукавичка». Із символізму нагороди випливає її атрибутивність. Спортивна нагорода – це одна атрибутивних властивостей спортивного середовища, що проявляється у можливості організатора змагань нагороджувати, що є певним проявом влади. Надаючи спортивну нагороду організатор змагань викликає конкретні соціально-правові наслідки в спортивному середовищі. Нагородження виступає соціально-правовою даністю, поява якої в спортивному середовищі залежить від волевиявлення організатора змагань. Таким чином, спортивна нагорода – це не тільки заохочення, але в соціально-психологічному плані також примус членів спортивного середовища, які змушені розуміти і визнавати спортивну нагороду, а також приймати нагородженого спортсмена в якості переможця.

3. Функції спортивних нагород

Спортивні нагороди виконують цілий ряд функцій.

Преміальна функція спортивних нагород у полягає у відплаті спортсмену за спортивне досягнення, за принесену користь спортивному середовищу, наданні йому додаткового блага за вчинене спортивне досягнення. Нагородження – це реакція на заслужене працею спортивне досягнення, її справедливий наслідок. Преміальна функція є протилежністю каральної функції, властивої стягненню. Зазначена функція спортивних нагород не передбачає еквівалентності від плати. Характер і ступінь спортивного досягнення, зазвичай більш значні, ніж те благо, яке надається за нього. Спортивна нагорода – це не плата за спортивне досягнення, а, головним чином, позитивна оцінка, схвалення.

Стимулююча функція спортивних нагород проявляється в спонуканні спортсменів до тренувань, здорового способу життя, до тримання спортивного режиму. В стимулюванні досить чітко виділяються два напрямки: приватне і загальне стимулювання. Не варто перебільшувати значення стимулюючої функції спортивних нагород. Достатньо нечасто виключне бажання отримати певну спортивну нагороду породжує настільки сильний мотив, що спонукає спортсмена займатися спортом або прагнути до спортивного досягнення тільки заради отримання спортивної нагороди, хоча і така можливість не виключена, і таке бажання може бути значною умовою серед інших умов для виникнення відповідної мотивації. Цей аспект доволі часто використовується тренерами, особливо в мотивації молодих спортсменів перед їх виступами на перших в спортивній кар'єрі змаганнях. Але загалом перебудова спортсменом свого життєвого укладу, певні самопожертви у сфері власної освіти, ризик втрати здоров'я, часткове принесення сімейного і матеріального благополуччя на вітар досягнення цілей у спорті мають своєю основою не зовнішній стимул у вигляді спортивних нагород, а внутрішню психологічну установку, сформовану в процесі становлення цілеспрямованої особистості. Для великої кількості спортсменів нагорода об'єктивно ілюзорна, її суб'єктивне очікування не має найголовнішого значення серед інших умов мотивації займатися спортом. Ідеологія спортивних нагород полягає в її призначенні саме для осіб здатних на самопожертву, які виступають в ролі соціального орієнтира. Факт отримання спортивної нагороди підкреслює не тільки продемонстроване нагородженим спортсменом

досягнення, але також стійку соціально-позитивну особистісну установку спортсмена, пов'язану із популяризацією спорту та здорового способу життя.

Функція соціального відтворення спортивних нагород складається в реплікації того спортивного досягнення, до стимулювання якого спрямована спортивна нагорода. Нагородне провадження в цьому аспекті служить засобом для наочної демонстрації ціннісних орієнтацій. Організовані заходи нагородження спортсменів закріплюють цінності, сприяють запам'ятовуванню спортивних досягнень та видатних спортсменів, що в свою чергу стає складовим елементом культури. Легенди, що створюються навколо спортсменів, відображають історію, у своєрідному вигляді передають успадковані ціннісні орієнтації. Для формування героїв важливо виділяти критерії і формувати умови для їх появи.

Ідеологічна (виховна) функція спортивних нагород полягає в тому, що, вручаючи спортивні нагороди, організатор змагань, або суб'єкт владних повноважень фіксує соціально значущі моделі поведінки – здоровий спосіб життя, прагнення сили, мужності, витривалості, зосередженості, цілеспрямованості, а через них стверджує в спортивному середовищі і в суспільстві взагалі спортивні цінності та ідеологію здорового способу життя. Спортивні нагороди являють собою механізм створення та виховання спортивних еліт, а також допомагають їх формуванню в інших галузях людської діяльності.

Інформаційно-орієнтуюча функція спортивних нагород полягає в тому, що вони певним чином спрямовують поведінку спортсменів і суспільства загалом. Умови отримання спортивної нагороди орієнтують членів соціальної групи на корисний варіант поведінки – заняття спортом, тренування, дотримання здорового способу життя, при цьому мова про дозвіл такої поведінки, її заборону або вказівку на її обов'язковість для виконання не йде.

Номінативна функція спортивних нагород полягає в позначенні досягнень (їх характеру, ступеня, сфери та інших параметрів) і соціально-правового статусу нагородженого спортсмена. Спортивна нагорода – це «візитна картка» спортсмена, яка сама по собі приписує своєму власникові певні заслуги і статус, вказує на його причетність до спортивного середовища.

Комунікативна функція спортивних нагород запускає особливі механізми взаємодії спортсмена із спортивним середовищем. Наявність у спортсмена спортивних нагород тягне за собою застосування до нього особливих соціальних і правових норм як до особливого суб'єкту спортивного середовища.

Інтегруюча функція спортивних нагород полягає в зміцненні соціальних зв'язків спортсмена із спортивним середовищем та суспільством. Отримання спортивної нагороди доставляє задоволення нагородженому спортсмену, зміцнює в ньому почуття власної гідності і повагу до суддівства, які оцінили його заслуги. Виділяючи спортсмена з маси інших спортсменів, спортивні нагороди згуртовують навколо них спортивне середовище і одночасно прив'язують до нього нагороджених спортсменів, надаючи якостей асоціації. Спортивні нагород диференціюють спортивне середовище, ускладнюють його структуру за рахунок виділення різних рівнів спортсменів, їх відмежування від спортсменів, які ще не отримали спортивні нагороди, їх розмежування між собою за ознакою володіння різними спортивними нагородами. Спортсмени диференціюються, усувається

формальна невизначеність відмінностей між ними, вибудовується соціальна ієрархія, від цього спортивне середовище більше згуртовується. Крім того, ефект інтеграції від спортивних нагород, сприяє підвищенню легітимності організаторів змагань та суддівства.

Соціально-рольова функція спортивних нагород виражається в тому, що нагородженому спортсмену повідомляються особлива модель поведінки, особливий тип соціальних зв'язків і навіть особливий психологічний образ – взірця здорового способу життя, сили, мужності, якому він повинен відповідати. Якщо комунікативна функція проявляється у взаємодії, то соціально-рольова функція безпосередньо впливає на особистість нагородженого спортсмена і на його відповідальне становище у спортивному середовищі та суспільстві. Естетична функція спортивних нагород виражається в тому, що спортивна нагорода сприймається спортсменами та вболівальниками як особлива цінна річ, певний еталон краси. Без цього спортивні нагороди не могли б повністю виконувати всі інші з перерахованих вище функцій. В естетиці спортивної нагороди, в її привабливості закладений один з головних елементів психологічного механізму її впливу на спортсменів та суспільство.

Тому спортивні нагороди можуть являти собою культурну та художню цінність, можуть бути творами мистецтва і містити дорогоцінні метали і каміння. Яскравим прикладом може бути головний кубок Чемпіонату світу з футболу, виготовлений у 1974 році. Ця спортивна нагорода – «не просто символ лідерства в найпопулярнішій грі на планеті, це зразок високого ювелірного мистецтва. Трофей, який зображає дві людські фігури, які тримають Землю, розміщений на малахітовому подіумі і при висоті 36 см важить 6,18 кг, з яких 5 кг – чисте золото». Спортивна нагорода має свою форму та зміст. Змістом спортивної нагороди виступає благо, що надається нагородженому спортсмену. Блага, що містяться в нагороді, умовно можна поділити на спортивні нагородні символи і соціально-правові переваги. Спортивні нагородні символи – це зовнішні відмінності нагородженого спортсмена, які володіють репрезентативністю і здатні виконувати всі функції спортивної нагороди як свого роду символу, що виділяють його володаря в суспільстві. Соціально-правовими перевагами виступатимуть моральні (психічні), матеріальні (майнові) і організаційні блага, які не є символами, наприклад, можливість виступати на окремих видах спортивних змагань, на яких спортсмени без певних нагород виступати не можуть, право бути присутнім на ювілеях, парадах, офіційних прийомах і інших урочистих заходах, переважне кар'єрне зростання, право на пільги. Вручення спортивної нагороди полягає в тому числі і в реалізації права нагородженого спортсмена на отримання символу спортивної нагороди. Надання ж соціально-правових переваг пов'язано з додатковими умовами, як правило, з особливим волевиявленням нагородженого спортсмена. Соціально-правові переваги спортсмену можуть додатково встановлюватися після нагородження, а можуть, навпаки, бути згодом змінені або навіть скасовані. Але зміну або вилучення нагородних знаків неможливо зробити поза встановленого порядку нагородного провадження. Спортивні нагородні символи можуть встановлюватися та описуватися в нормативах різного рівня, які можна узагальнити категорією нагородного права. Соціально-правові переваги, передбачаються, як правило, не

нагородним правом, а нормативними джерелами іншого роду: нормами про статус спортивних змагань, законодавством про пільги і т.д.

Формою спортивної нагороди виступає той нагородний символ, який часто дає найменування відповідній нагороді. Причому вибір форми, відноситься на розсуд організатора змагань і може бути не тільки даниною традиції, але і предметом для його вигадки. У зв'язку із цим можливі ситуації коли, нагородною формою спортивної нагороди не завжди обирається той нагородний символ, який найбільш придатний для виконання всіх функцій спортивної нагороди. Бувають ситуації, коли на спочатку невелику за цінністю об'єктивну форму нагороди здійснюється вплив цінності і значущості спортивного заходу, завдяки чому виникає унікальний дизайн. Яскравий приклад тому всесвітньо відомий трофей – Кубок Стенлі, історія якого починається в 1892 році, коли «за 50 \$ (в цінах того часу) в Лондоні була куплена чаша для того, щоб вручити її кращій аматорській команді Канади. Таким чином, кубок не мав ні художньої, ні економічної цінності, як і сам захід не носив світового характеру і не був такий популярний, як в наші дні. Тільки в 1910 році трофей став символом переваги в професійному хокеї. Первісну чашу Кубка Стенлі складно розглядати з позиції дизайну і ювелірного мистецтва. За час існування цієї спортивної нагороди до її форми були внесені чисельні зміни.

Нагородні документи. Цей термін досить поширений в фалеристиці – науці, що займається вивченням історії різних нагород та знаків, їхніх систем та їхньою атрибуцією. Нагородний документ є форма документування спортивного нагородження, це свого роду копія акта про спортивне нагородження, яка відтворює акт про спортивне нагородження. Головна роль нагородного документа – засвідчувати факт нагородження у відносинах з членами соціальної групи, яким особисто не відомий з достовірністю факт нагородження даної особи. Спортивний нагородний символ нерідко зрозумілий тільки спортивному середовищу, тоді як нагородний документ, виконаний на загальноповиваній мові, є зрозумілим всьому суспільству.

В ролі нагородних документів можуть виступати посвідчення, свідоцтва, внесенні у залікові класифікаційні книжки спортсменів їхні спортивні досягнення та інші документи. Нагородні документи та спортивні нагородні символи можуть мати достатньо різний правовий режим: наприклад, видача дублікатів спортивних нагородних знаків і дублікатів нагородних документів може здійснюватися за різними правилами. Відомі спортивній сфері також антинагороди, які містять в собі не схвалення спортивного досягнення, а здебільшого бажання втішити невдалу спробу виступу спортсмена, спробу більш спрощено подивитися на змагання, тим самим залучити до змагань більше коло учасників. Прикладом може бути нагорода велогонщику, який посів останнє місце в загальному заліку Тур де Франс – Лан терн руж (фр. Lanterne rouge; червоний ліхтар). Її назва походить від червоного ліхтаря, який міститься на останньому вагоні поїзда.

4. Спортивні нагороди як об'єкт правового регулювання

Відповідно до статті 6 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р. центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту визначає систему

спортивних відзнак і нагород. П.п. 17 п. 4 Положення про Міністерство молоді та спорту України затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 220 серед інших завдань Міністерства передбачає встановлення переліку спортивних нагород для переможців і рекордсменів всеукраїнських спортивних змагань. При цьому Положення про єдину спортивну класифікацію України, затверджене Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 р. № 582 встановлює систему спортивних звань та розрядів, які також за своїми ознаками можуть бути віднесені до спортивних нагород, які узагальнюючи можна назвати відомчими спортивними нагородами. При цьому Законом України «Про державні нагороди України» від 16.03.2000 р. встановлений перелік державних нагород України, які відповідно до статті першої цього закону є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною, а відповідно можуть надаватися в тому числі за певні високі спортивні досягнення, але при цьому не є вузькоспеціалізованими спортивними нагородами, адже підставою їх надання можуть бути досягнення і в інших сферах.

Єдиною з цього переліку державних нагород максимально наближеною до сфери фізичної культури та спорту може бути визнане почесне звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», яке відповідно до Положення «Про почесні звання України», затвердженого Указом Президента України від 29.06.2001 надається фахівцям і організаторам фізкультурно-спортивного руху, видатним ученим, тренерам, викладачам фізкультурно-оздоровчих та спортивних навчальних закладів та іншим працівникам фізичної культури і спорту, спортсменам за досягнення високих результатів у міжнародних спортивних змаганнях, вагомі заслуги в підготовці національних спортивних кадрів. Таким чином, відповідно до зазначеного, на даний час в державі склалася відповідна система спортивних нагород, основними рівнями якої можуть бути визнані Рівень державних нагород.

На цьому рівні спеціалізованою для сфери спорту нагородою є почесне звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України». Своєрідність рівня в першу чергу полягає в тому що, нагородження здійснюється не організатором змагань, а суб'єктом владних повноважень, відбувається від імені держави. Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про державні нагороди України» нагородження державними нагородами провадиться указом Президента України. Таке нагородження має відповідати всім вимогам нагородного процесу, що регламентує процедуру присвоєння державних нагород України. До цього рівня також можна віднести нагороди іноземних держав, яких відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про державні нагороди України» можуть удостоєні громадяни України.

Нагороди спортивних змагань та конкурсів всіх видів. Серед нагород цього рівня можна виділити спортивні нагороди міжнародних змагань, спортивні нагород всеукраїнських спортивних змагань, інші спортивні нагороди. Серед спортивних нагород можна виділити перехідні (які вручається по черзі, тим хто виграє у спортивному змаганні) та не перехідні нагороди (залишаються у переможця назавжди). Деякі спортивні нагороди можуть зберегтися у переможця

до визначення переможця наступних змагань, деякі – зберігаються весь час в організатора змагань. Так до 2006 року головний кубок Чемпіонату світу з футболу передавався країні, що перемогла в турнірі, і вона зберігала трофей у себе до фінального жереб кування Чемпіонату світу ФІФА. Тепер, за діючими правилами ФІФА, трофей не передається на зберігання переможцям, з 2016 року він зберігається в Музеї світового футболу ФІФА в Цюриху і виставляється тільки під час Трофі-туру, на фінальному жереб куванні Чемпіонату світу та під час фінального матчу турніру та нагородження. Тобто по суті спортсмен, нагороджений неперехідною спортивною нагородою набуває на її зовнішню форму (медаль, знак, тощо) право власності. У випадку перехідної нагороди – переможець у змаганнях лише або може певний проміжок часу зберігати нагородний символ, або, навіть, лише тільки певний час потримати його в руках, що само по собі вже є символом нагородження. Так того самого головного кубку Чемпіонату світу з футболу можуть торкатися лише чемпіони світу та голови держав. В якості об'єкта правовідносин спортивні нагороди мають певні особливості правового режиму, який може проявлятися в низці аспектів: 1. У зв'язку із ознакою рідкості та функцією естетичності зовнішня форма спортивної нагороди здебільшого втілюється в індивідуально-визначених речах, які мають лише їм властиві ознаки, 168 що дозволяють відмежувати їх від усіх інших речей (схожих і не схожих на них). 2. Зовнішня форма спортивної нагороди здебільшого є річчю рухомою. Процедура нагородження, передбачає певну реєстраційну процедуру щодо нагород, що знаходяться в обігу, яка в залежності від виду спортивних нагород може здійснюватися на різних рівнях та супроводжуватися видачею нагородних документів та записом у реєстри нагород певного рівня. Зовнішня форма спортивних нагород здебільшого втілюється в речах, які вільно перебувають в цивільному обороті. При цьому передача символу спортивної нагороди (її зовнішньої форми) від нагородженого спортсмена іншому суб'єкту не передбачає переходу всіх інших благ, що пов'язані із нагородою. До того спортивні нагороди певного рівня також можуть передбачати особливості правового режиму. Так до обігу нагрудного знаку до почесного звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», що є державною нагородою, відповідно до Закону України «Про державні нагороди України» як і для інших державних нагород встановлені певні обмеження, а саме: виготовлення орденів, медалей, нагрудних знаків до почесних звань України, нагрудних знаків лауреатів державних премій України і президентських відзнак, а також документів, що посвідчують нагородження ними, здійснюється виключно Банкотно-монетним двором Національного банку України. Особи, удостоєні державних нагород, повинні дбайливо ставитися до їх схоронності. У разі втрати нагород нагороджені зберігають свої права на них відповідно до закону. Нагородженому можуть бути видані дублікати нагороди або документів про нагородження, якщо Комісією державних нагород та геральдики буде визнано, що втрата державної нагороди сталася внаслідок стихійного лиха, бойових дій або з інших причин, що не залежать від нагородженого. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, нагороджені державними нагородами, або їх спадкоємці у разі виїзду за межі України мають право вивозити державні нагороди, а також документи про нагородження ними. Вивіз державних нагород, право на які не підтверджено відповідними документами,

забороняється. Вилучені правоохоронними і органами доходів і зборів державні нагороди України в осіб, які незаконно ними володіють, передаються відповідним органам державної влади. Після смерті нагородженого, за наявності спадкоємців, державна нагорода залишається у сім'ї померлого. За згодою спадкоємців державні нагороди можуть бути передані на тимчасове або постійне зберігання музеям. Державні нагороди передаються музеям на підставі рішення Комісії державних нагород та геральдики за наявності відповідного клопотання музейного закладу. Передані музеям на постійне зберігання державні нагороди спадкоємцям померлого або нагородженого помертню не повертаються. У разі відсутності у померлого нагородженого спадкоємців державні нагороди і документи про нагородження мають бути передані на зберігання державі.

Щодо відомчих спортивних нагород (спортивних звань та розрядів) Розділом IX. Положення про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 р. № 582, що має назву «Порядок вручення, носіння та зберігання нагрудного знака, посвідчень про спортивні звання та спортивні розряди» по суті передбачено тільки те, що: особам, яким присвоєно спортивне звання, вручаються посвідчення та нагрудний знак зразка, встановленого Мінмолодьспортом України, вручення посвідчень та відповідних нагрудних знаків «Заслужений тренер України», «Заслужений майстер спорту України», «Майстер спорту України міжнародного класу (Гросмейстер України)», «Майстер спорту України» здійснюється Мінмолодьспортом України, порядок вручення нагрудних знаків та посвідчень про спортивні розряди визначається організаціями, які їх присвоюють. Отже, не дивлячись на назву розділу, вимоги щодо носіння та зберігання нагрудного знака, посвідчень про спортивні звання та спортивні розряди у Положенні не наводяться.

4. З огляду на ознаки зовнішньої виразності, атрибутивності, символізму, рідкості спортивних нагород, можливості виконання ними естетичної функції, а в зв'язку із цим можливості їх специфічного дизайну спортивні нагороди можуть виступати в якості результатів інтелектуальної творчої діяльності, втілюючи особливості правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності. Майже всі відомі кубки мають унікальні дизайни, на розробку окремих з них було витрачено багато часу та творчих зусиль.

5. Внутрішній зміст спортивної нагороди може виступати в якості невід'ємної характеристики його суб'єкта, безпосередньо впливати на здійснення ним особистих немайнових прав. У зв'язку із цим законодавством передбачені права та обов'язки спортсменів щодо нагородження їх спортивними нагородами, підстави позбавлення спортивних нагород. Так щодо відомчих спортивних нагород Положенням про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582 передбачено, що спортсмени мають право брати участь у спортивних змаганнях згідно з правилами змагань та положеннями про спортивні змагання, мають право на присвоєння їм відповідних спортивних звань та спортивних розрядів за умови виконання кваліфікаційних норм та вимог Єдиної спортивної класифікації України, право отримувати документи, що засвідчують присвоєння або виконання спортивних звань і спортивних розрядів, при цьому спортсмени зобов'язані дотримуватись вимог законодавства України, Олімпійської,

Паралімпійської хартій, Правил та Положень Міжнародного Дефлімпійського комітету та правил і регламенту міжнародних федерацій та всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, загальних положень спортивної етики у стосунках із судьями, обслуговуючим персоналом, іншими учасниками змагань, глядачами, вести і пропагувати особистим прикладом здоровий спосіб життя, дотримуватися антидопінгових правил. Разом із цим Положенням передбачено, що спортсмен або тренер (тренер-викладач) позбавляються спортивного звання у разі виявлення недостовірної інформації в документах, які подавалися для присвоєння спортивного звання, або у разі довічної спортивної дискваліфікації спортсмена чи тренера (тренера-викладача). Щодо почесного звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», то статтями 16, 17 Закону України «Про державні нагороди України» передбачено, що Позбавлення державних нагород може бути проведено Президентом України лише у разі засудження нагородженого за тяжкий злочин за поданням суду у випадках, передбачених законом. Поновлення у правах на державні нагороди осіб, які були позбавлені цих нагород, здійснює Президент України у випадках, передбачених законом. Після набрання чинності Указом Президента України про поновлення у правах на державні нагороди нагородженому повертаються його нагороди і документи про нагородження.